

Јабланица

Ја четрдесет четири године имам и прије рата сам живио у Јабланици. Живио са женом ми и двоје дјеце. Живио сам некаквим солидним животом. Што се тиче стандарда, био је то просјек некакав, ова средња класа. Радио сам као механичар. Неколико година сам радио и вани са овом својом фирмом, тако да се имало једноставно.

Требао сам и стан добит од фирме, тако да би углавном био рјешао и те неке проблеме.

У то вријеме је било нормално радити, било је посла, могло је се наћи и радити и некако нормално живити. Било је неколико тих гиганата, већих, јачих фирми које су колко толко одржавале економију. Тада је било то све у склопу Југославије. Нормално да су оне, те јаке фирме које су биле, оне су ипак колко толко запошљавале велик број људи и код њих се ишло и вани.

Тада су другачији закони били у оној држави, било је то комунистичко уређење, није тад смио говорити ни ко је Хрват, ни ко је Муслиман, тако је та стега била. Уствари, стега била од те тадашње власти. Добро, нормално људи су ишли и исповједали вјеру. Али, ови који су били на функцијама и то, није он ишо ни у цркву, ни у джамију, ни нигдје. Једноставно он ако је био у савезу комуниста, није смио ићи. Политичари су и тада живили добро, имали су сигурно више него остали људи, имали су виле, имали су добре положаје, имали добре плаће. То је тада било, а тако је и данас.

Тако да је то четрдесет година било све под некаквом стегом. Касније, кад је дошло до овога до чега је дошло, расцјеп Југославије, нормално свако је крено на своју страну, онда су почеле те екстремне струје.

Тада је у Јабланици било мјешано становништво, Хрвата је било, не знам точно број, али рецимо 10 или 12% у односу на Муслимане, Срба је било нешто мање, 3, 4, 5%, не знам. Већина су били Муслимани. Прије рата никад нисам осјетио неке проблеме између људи различитих религија. Однос између људи био је коректан.

Да се нешто спрема осјетило се по кретањима војске ове, тада југославенске, тада су почели ти маневри њихови, почели су се већ тенкови возати, авиони надлећати. Почело се, долазили су већ по опћинама, купили оружје ово, тада је била територијална одбрана.

Већ 89. године, мало по мало почели су ти некакви, та трвења горе у врху, па онда све ниже и ниже док је дошло до чега је дошло. Код обичних људи, овамо доле, то је теже ишло. Људи су ипак живили једни поред други, међутим чим је дошло до рата, кад су Срби овде дошли, напали овај дио, свако је онда ишо за себе нешто.

Овде су дошли резервисти на пример из Црне Горе и Србије, шта ја знам, одотуд онда војска. Почели су маневри, ставили су оне барикаде, ове тамо контролне пунктове.

У Јабланици тада није ни дошло до улаза југословенске војске, јер пресјечени су ови путеви били. Горе је избио рат између Хрвата и Муслимана, тако да су Хрвати овде већ поставили одбрану. Толко да се то спречило да се прође овом цестом према Јабланици.

Онда 92. године, почеле су се тензије некакве се дизати. Онда су се почели мијењати ови лидери. Тада је у Јабланици све било уреду. Све док није овај један, тај што је послан из Сарајева по директиви, тај Сафет ћимо, доктор тај. Чим је он дошо преко ове странке СДА, већ су тада почела некаква трвења. Већ су се убацили ови делегати хрватски и мало помало све док је дошло до правог рата. Но међутим, кад је, онда је дошло до окружења некаквога, ове армије, и тад почима и патња за нас горе.

Онда је све стало, нема посла, какви, стале су фирме, престала производња, а што је најбитније, престале су комуникације. Јер, свако је село ставило барикаду некакву и некакву полицију, једноставно ти ниси мого комуницират. На пример, од Мостара до Јабланице требаш три, четри, по пет пунктова проћи. То је једноставно некакво окружење гдје си, ту си, ниси мого никуда, једино да летиш, земљом проћи никако.

Ја се тачног датума, кад је започео рат у Јабланици, не могу сјетити. Ал, то је негдје трећи, четврти мјесц 1993 био, ту је негдје.

Почело је најприје гранатирање, па онда пуцање. Аутоматски је све блокирано и више нема ни излазит из Јабланице, ни у Јабланицу. Једини пут је био према Сарајеву онај, али за Муслимане, ми нисмо могли, нисмо се могли кретат.

Био сам мобилизиран у радне водове, носио воду на положаје, копао ровове, доле у граду застрђивао дрвима прозоре и тако. Обитељ ми је била горе кући, ја радио по цјели дан и увече би се вратио.

Било је то опасно цијело вријеме. Прво због пуцања, а друго могли су те убит на положају, једноставно глава ти није тада вриједила ништа.

Ситуација за храну је исто била лоша, никаква. Једноставно нисмо могли ни добит ту хуманитарну, а ако нешто и добијеш, то је тако биједно. Сва та хуманитарна је ишла за војску.

Тисућа двијесто марака ја сам једном платио, имо случајно, остало ми пара, за једну врећу брашна да би преживио. А то је огромно тада, могло се за те паре купит ауто, а за једну врећу се плати.

Међународних хуманитарних посјета, јок, није било никаквих. Био је ту међународни црвени криж, дошо, али они нису могли ништ, једноставно им нису дали никакве обиласке. Онда касније дошла ова европска заједница, они су ту исто били.

Али, и они исто, једноставно су им скучили тај простор кретања, нису се они могли кретат пуно, једноставно им нису дали.

Било је доста тога малтретирања. Једноставно вас прозива на улици, каже усташа, гони те. Једноставно се промјенио тај однос, исто ко да сам ја дошо са неког другог планета.

Била је линија коју су држали Муслимани и гдје је држао ХВО. Ја сам био на страни гдје је армија држала. Они су нас, кроз ту мобилизацију, једноставно третирали ко затворенике. Једанест мјесеци сам био тамо. То је присилни рад, присилни рад који те води на линију гдје те море убит.

Али и ту у граду те море убит. Доле су били муджахедини. Долазиле су те екстремне јединице, седма муслиманска, они су те једноставно могли убити кад им је одговарало.

Ја исто ко да сам био у паклу, па то је боже сачувај. Ја сам тотално изгубио живце. На психичкој сам бази страдао сигурно, јер сваки дан гледаш сто пут оћеш ли остат жив, нећеш ли остат, оћел ми убит дјецу, нећел ми.

Онда сам сазнао да су ми доле убили фамилију, а то није било далеко. То је десет километара разлике да прођеш. Не могу доћи до њих, нит су дали њима

одоздо, нити нама доле. И ту су их држали три мјесеца, да би их убили. Једноставно су их спремили за клање.

И онда све то чојека толико психички, једноставно ја ни дан данас, послјије толико година, ко да се пробудиш из неког ружног, ружног сна. Сан сањаш, па се пробудиш, тако је то, ужас један. Тек сад сам можда мало дошо себи.

Ми смо напустили Јабланицу 94. године у трећем мјесецу, ја жена и дјеца. Тада је наступило примирје и дошло је до размјене. Примирје је склопљено између армије и ХВО-а. Једноставно је примирје потписано и онда се већ почело, ко је хтио ишо је ван, јер горе би помрли од глади да смо остали.

Ми смо се тада писали на списак, и ко је био у затвору они су посебно изашли, а и ми смо посебно изашли. У затвору доле, у музеју, било је, ја не могу точно рећи колико је било, углавном било је 200, 300 људи. То је све у камионима било, људи за људе. Кад сте стално под некаквим притиском, пресијом, немате шта јести, гледате кад ће вас убит неко, и онда се нађете на слободно, онда, дође вам то као олакшање.

Нисам ништа ни носио, нисам ни размишљао о томе. Мени је само било битно да изађемо живи одозго, а све остало ништа.

Онда сам дошао овде у Мостар, код сестре. Три мјесеца сам био код ње. Послије сам нашао неки празан стан. Мјешани је брак некакав био у њему, они су отишли у Њемачку, напустили су сами, то је било разбијено све, полупано. Мало сам то скрпио и данас дан живим у том стану.

И кад смо дошли у Мостар, још су снајпери радили ту и тамо, иако је тада већ било примирје.

Али, овде је било, имо си шта појест. Имали су. Могло се и купит, једноставно било је, ове су хуманитарне организације радиле. Били смо везани на Хрватску и цјели свјет је ту долазио, ове хуманитарне организације цјелог свјета и нормално могло је се ту, једноставно мого си некако, не могу казат нормално, али могло је се углавном живит. Нормално, било је опасно због пуцања, али тамо се близу линија није ишло, кретало се само средином града.

Ја још увијек живим у Мостару. Радим свој посао, дјеца ми иду у школу, ето живимо неким нормалним животом. Имам од посла плату, није ми тако ни лоша. И онај да некаква богатства имам, немам, ал једноставно живим нормално.

Ја се не би никада вратио у Јабланицу. Ни под каквим околностима. Не могу више, не би ја то мого издржат. Можемо ми живит једни поред други, али заједно никад више.

Јер, прво, мени су убили дванестеро најуже обитељи. Петеро мојих најближих, оца, мајку, ето, још су ми двије тетке, два тетка и двије родице убили. То су ми од оца сестре и од мајке сестре.

То психички човјека, мене је бар дотукло, и ја то не би мого издржат.

Ја ту више не би мого опстат, онда, и дјеца ова исто су тешке трауме преживила тако да једноставно не би ишло. Дјеца су тада млада била. Они су чак и видели кад су и побили.

Ја само могу рећ, не поновило се више то шта је се било, а човјек сад да каже ако може опростит неко ће рећ ено луд, полудио.

Јер ипак то је превише што су ми учинили, у мене отац имо преко 70 година, мајка исто тако, па ова малецка, четири године дјетету. То је злочин над злочинима, то је страхаота једна. Сви су убијени. Једноставно им дошли и поклали их. Исјекли их на комаде. То је се десило 93. године у деветом мјесецу. Систематски се то радило да се људи раселе, точно систематски. Ту је пуно код нас, баш на овоме подручју ту, пуно страдало Хрвата, а многи су расељени.

Јабланицу је напустило 98% становништва хрватског, исто тако и Срба. Моји нису напустили, једноставно су остали, остали су ту у свом селу на својој кући и они су касније дошли и поубијали их без икаква разлога. Масакр. И да нико не одговара за то, нико. Још ни један Муслиман није дошо у Хаг, знају се, крећу се. Ево у Јабланици се крећу ти људи који су били тада на челним мјестима. У Сарајеву исто тако, ходају нормално улицом, кафиће своје имају, а учествовали су доле у том масакру и ником ништа. Сад је она етнички чиста, само су Муслимани у њој. Има можда кад би сад тражио, можда сто Хрвата, али све старији који не иду у школу горе.

Друго, сад ми горе на примјер да се у Јабланицу вратимо немамо школе. Посла нема нигдје, то је тотално сиромаштво. Ако ти немаш економске позадине, дјеца не би да се врате, а и нико више не би да се врати горе. Пуно је времена прошло да би се то нешто. Дјеца се већ ту школују, врло тешко да би се нешто направило.

Ја сам ишо у Јабланицу два пута. Ишо сам прошле године. Ишо сам, јер нашли су они ове што су ми побијени. Прије нам нису били доступни, нисмо могли никако да дођемо и пронађемо та мртва тијела. Нису нам дали ућ у Јабланицу. Онда смо касније ми тражили преко ови међународни заједница, преко СФОРА, па смо ишли гледат по овим спаљеним кућама не би ли нашли нешто. На примјер, ја још нисам нашо мајку, ни братову жену, ни ову малу, тијела не. Ишли смо то горе гледат, нисмо нашли ништа.

Тако да ћу остати у Мостару. Ја немам куд сад ић даље, него ту остат, па ако могнем ту рјешит нешто. Сада је проблем највећи стамбено питање. Имам ту дјецу, двојицу, требам за њи нешто рјешит.

што се тиче мога здравља, добио сам чир. То је прво што сам добио, горе сам вјероватно и психички доста настрадао. Јер то је ипак годину дана тортуре, онда изгубит родитеље, изгубит брата. Мислим то остави трага. Сад се све почне осјећат на човјеку, на организму. Посебно то дође. Има један период кад човјек на примјер сања мајку, па оца, па некад брата. И онда се пробудим, ујутру, и после тога више не могу заспат. Мислим то је, то је страхаота, и онда некад попијем таблету за смирење, некад, али то су све посљедице рата. Посљедице рата који је вјероватно неком треба. Мени није треба, можда и пола ови људи, можда 80, ајмо рећ 50%, 60%. Ал некеме је треба. Неко га је наметно, или су криве те политичке струје, које су тада дошле на власт, које су свака себи биле окренуте. Вјероватно је свак хтио своје нешто. Онда и било је становништво толико измјешано, испреплетено, то је живи хаос. А ко би могло бит крив за рат? Или тајне службе, ил ове како се зове, странке, или челници ови. Ја не знам то.

Ал, највјероватније кад овако човјек све погледа, сви су ти белаји, сви су ти нереди дошли, од те пријашње југословенске војске и те србијанске политике која је тјела све поклопит и све стиснит. И нормално да се у људима пробудило нешто. Е онда су се почеле осниват те странке. А странке су све биле на тим неким основама етничким.

Нормално, онда пар ти, како би их човјек назво, ти екстрема, убојица, убије у једноме селу, у једноме народу, двојицу, тројицу. Нормално да ће се ови реваншират. Доћи ће до сукоба. И чим је то дошло до више размјере, несагледиве посљедице су биле.

Није дошла никаква добра ствар због рата, само лоше. Толико смо тога преживјели, и народ је изгино, ту нема добре ствари.

Питате ме за национални идентитет. У овоме времену важан је национални идентитет, нормално да је важан. Нормално да човјек, ако сам ја Хрват, католик, да оћу да имам цркву своју, да се осјећам као равноправан у тој држави какву имам сад, да имамо школу своју, да ми дјеца нормално живе, да иду на факултете и у школу.

Сад је то важније него прије рата, због тога јер је дошло до ти подјела етничких, зато је сад то толико важно. Прије се није толико, иако су Срби имали монопол у Југославији тада, али су људи ишли на факултете.

Међутим, ја данас немам никаква права у Јабланици. Ми смо грађани другог реда, јер горе је школа муслиманска, црква не ради, ја то узимам као један примјер јер сам живио тамо и знам то. Језик другачији, бошњачки, са свим некаквим тим бошњачким, источњачким, и шта ја знам каквим изразима. А прије није било, било је један и готово, мало више на српски настројен, ал сви смо га прихватили.

А данас то више не може, не иде. Јер, ако нећемо сви исти бит.

Тај што смо требали те кантоне. Имаш свој језик, своје писмо, изволи. А ти нормално ћеш живит са својим комшијом тај суживот некакав. То је најпоштенији начин да се то тако одради да не би дошло поново до нечега.

Ја мислим да сваки човјек, сваки народ, мора да има свој идентитет, своју културу и свој начин живљења. На примјер, ја сам био дуго година по арапским земљама, и ја се не могу поистовјетит са њима, ја никад то не би могло прихватит. А то је дошло код нас. На примјер ту код Муслимана дошли су ти муджахедини који пропагирају тај неки свети рат, вјерске те. шта ћу ја, ми имамо своју, они имају своју културу. И нормално је да човјек тежи томе свом.

Ма добро, религија можда прати то, ал ја нечу баш сад религију да узимам. Нормално је да људи ако хоће да иду у цркву, да иду у джамију то је њихово, то је њихова особна ствар оће ли он ић или неће ићи.

Ми можемо бити Хрвати а не морамо ићи у цркву, не морамо. То је нечије особно да ли ће ић.

Ја нисам никада ни у каквој странци био политичкој, никад ми није било забрањено да идем у цркву, могло сам отић ако сам тио, ако нисам тио, нисам ишо и готово. Ја практикујем своју религију исто као прије. Ја сам ишо и тада, и идем и данас.

Све три стране сада практикују више своје религије него прије рата. Ја само могу рећ за Муслимане и Хрвате зато што сам међу њима, за Србе не могу ништа рећ, зато што нисам живио међу њима. Али знам, ево Јабланицу као примјер. У Јабланици никад није се могла видјет она бијела марама, то је сад масовно. Мале ученице, то сам видио. Онај комунистички систем док је био, и тад је мало људи ишло, и то само стари људи преко 60 година који нису радили, они су ишли у джамију у петак. А данас, данас имају већ оне мараме и масовно се иде у джамију. И жене, жене нису ишле тад.

И сад, још једна ствар, шта та организација, код њих горе, они су добивали неку помоћ од неке странке, ко иде у джамију тај добија 50 марака на примјер. Колко знам ту помоћ некакву у храни. Тако да је он био присиљен, он је моро ић тамо у цркву или у джамију да би добио нешто помоћи, тако да има и ту и тог вјерског, религијског уплива у томе.

О гледању на друге религије зато што је био рат, ја не могу говорит, пошто сам ја имо такав случај гдје ми је све побијено. То би можда неко ко је мање имо, коме нико није страдо тај другачије гледа. Ја ипак, јер ми је страдала цијела обитељ, то је за мене мало тешко.

Да споменем и економску ситуацију земље, она је катастрофална! Потребно је, а нема, да се људи, економски и социјално и материјално обезбиједи. Док то не буде, не може се живит неким нормалним животом, нема ту велике среће.

Политичка ситуација исто. Добро, већ се неки напредак види у самом том суживоту, ту ипак некако су профункционирале те јединице државне, те можда мало више закона се уводи, колико толико. То иде споро, али како тако.

Ево сад, на примјер, ипак је успјех да ја сада могу отићи у Јабланицу или у Сарајево. То је успјех да ме нико не убије. То је један напредак. Или Мостар. Људи у Мостару имају велико искуство, и врло лоше искуство, и ту је пуно погинуло народа тако да је то тешко ране заљечит. Односа између Муслимана и Хрвата у Мостару бољи је, него што је био. Сад већ људи прелазе и ови иду тамо и они вамо.

што се тиче избора између старе Југославије или нове Босне, па ја кад би особно биро, ја би најрађе отишо у неку земљу другу, у Данску или тамо негдје кад би имо прилику.

Кад све сагледамо, у тој пријашњој држави, ја сам радио, добро ми тада било, нисам ни обраћо пажњу ко је шта. То је такво вријеме било, човјек то не може да оцјени сад, јер тад сам живио некаквим нормалним животом, а шта се сад промјенило, промјенило се.

А данашња Босна и Херцеговина је специфична држава. Као прво није направљен некакав устрој у држави како треба. И дан данас је ту безвлашће. Друго ови привредни ресурси, фабрике на примјер, људи не раде нигдје ништа. Међународна заједница, ко је радио сада ове подјеле, српску републику одјелио, направио ова два ентитета. Овде је требало, ако је се већ радило, онда су требали те кантоне направити, сваки народ равноправно да живи а једна држава. Ко што је швицарска, сва три народа, једни нека их крај других. Свак има свој кантон, свој живот, своју школу, своје писмо. Јер, сви то теже, и Срби, и Хрвати, и Муслимани. И онда требало им је тако дат.

А ово овако, како је остало, то је само некакво затишје привремено овдје, вјероватно море сутра доћ до некаквог сукоба. Јер, ово што се десило, морало се десити, да није данас, сутра би. Вјероватно би се некад десило, јер ипак је ту, ту је више народа, више држава било. Тада су биле републике у склопу једне државе, те Југославије. Сав монопол су држали Срби, од војске, полиције, шта ја знам, па до политике.

А сваки народ тежи да има своје писмо, свој идентитет. Хоће човјек да се осамостали и готово. То је исто ко једна породица која је живила и сад дођу браћа или сестре, пунољетни су и одлазе, ствара свако себи нову породицу, некакав живот, будућност.

Тако је то дошло. Живили смо четрдесет и кусур година у некаквој стеги, ђе ти је био један систем. Тако како ти је комитет прописо, тако си моро радит.

А сад одједном народ се дијели. Е, међутим кад се дошло до тога, кад се ишло на то одвајање, да су те политичке структуре и генерали пустили, да нису радили шта су радили, сваку државу за себе, као на примјер што је чешка направила, онда не би дошло до рата.

Међутим, ови нису хтјели мироват и они су сви гледали да закувају тај рат, а то су све Срби направили. И онда је нормално неминовно морало доћи до овога до што је дошло. И то Вам је то.

жеље за БиХ би биле, ако се створи држава, мислим правна, и правна и социјална, што је нормално за нас све који смо ту, да буде то једна држава са три ентитета, да сви равноправно у њој живимо и да се иде напријед. Требамо

ми рачунат на своју дјецу, требају и они живит, на нараштај који долази, јер ми смо већ своје проживили.

За властиту будућност желим, малоприје сам реко, ријешит то стамбено питање и дјецу ишколоват, запослит, да раде ко нормални људи, да се не осјећају ни потлаченима.

Да су једнаки са свим осталим и нек живе некаквим нормалним животом ко што живе људи у некој европској земљи.

Посебна порука за читаоце би била, да не буде више рата. Да се људи нормално окрену раду, миру, стварању некакве и међуљудских добрих односа и просперитету овога напаћеног становништва, људи, ето то је једино.